
Priručnik iz leksikologije

Danko Šipka: *Osnovi leksikologije i srodnih disciplina*. Budućnost, Novi Sad, 1998.

Budući da je u *Republici* (53/1-2 1997) već bilo riječi o novim udžbenicima morfologije (J. Silića) i sintakse (I. Pranjkovića), potrebno je osvrnuti se i na najnoviji priručnik iz leksikologije. Radi se o modernom priručniku Danka Šipke, pripadnika mlađe generacije lingvistica (rođen 1962.), koji je do rata bio sveučilišni profesor u Sarajevu, sada je sveučilišni profesor u Poznanju u Poljskoj, a dio godine predaje

i u Americi. Knjiga o kojoj je ovdje riječ nastala je prilikom autorovog višegodišnjeg korištenja Humboldtove stipendije na njemačkim sveučilištima u Düsseldorfu i Münchenu. Šipka je dosad napisao šest knjiga, oko sto znanstvenih članaka i preko četrdeset prikaza. Čak nekoliko knjiga posvećeno mu je leksikološim i leksikografskim temama, što ga čini vrlo kompetentnim na tom području. Osim toga, preveo je s engleskog jezika, između ostalog, i poznati Zgustin priručnik leksikografije, koji je nezaobilazno djelo za sve suvremene leksikografe. Stoga se teško može zamisliti upućeniji autor kad se radi o sastavljanju novog priručnika leksikologije i leksikografije. Pored teorijskog znanja, Šipka je jedan od rijetkih koji imaju i praktično leksikografsko iskustvo jer je autor inovativnog rječnika razgovornog jezika objavljenog u Americi pod naslovom *SerboCroatian-English Colloquial Dictionary: An Exercise in Cross-Cultural Cognitive Linguistics* (Springfield, 2000, 664 str.). Taj rječnik je u pozitivnim recenzijama koje je dobio ocijenjen kao izuzetan leksikografski pothvat i kao model za rječničko predstavljanje dosad zanemarenog razgovornog jezika. To pokazuje da je Šipka teoriju iz svog priručnika uspješno primijenio u praksi izradivši novi rječnik.

Na samom početku priručnika (str. 7-8) autor navodi da usprkos bogatoj tradiciji leksikoloških radova još uvijek ne postoji priručnik koji bi na jednom mjestu pružio uvid u osnovne probleme leksikologije i da je time »i opravdana namjera za pisanjem ove knjige«. Osvrćući se na dva rada koja su dosad donekle služila kao priručnici za leksikologiju, a to su skripta Jasne Melvinger i srednjoškolski udžbenik Marka Samardžije, konstatira: postojanje skripte Jasne Melvinger s Osječkog sveučilišta iz 1984., »pod nazivom *Leksikologija*, ne mijenja ništa na stvari. Ona, naime, ni u kojem slučaju ne može poslužiti kao koristan uvod u leksikologiju i srodne discipline — kako zbog disproporcije infor-

macija iz pojedinih oblasti (npr. pretjerana obimnost frazeološkog dijela), nekritičkog preuzimanja jednog rješenja gdje postoje i druga, čak vjerodostojnija (npr. modela semantičkih obilježja, na račun prototipa), nedovoljnog definisanja predmeta leksikologije i njenog razlučivanja od srodnih disciplina, pa sve do niza manjih propusta (npr. u dijelu o homonimima). Također, srednjoškolski udžbenik Marka Samarđi-je *Leksikologija sa poviješću hrvatskoga jezika* iz 1995. pruža tek najelementarnije podatke o nekim osnovnim pitanjima.«

Zanimljivo je da Šipka i u priručniku i u gore već spomenutom rječniku koristi naziv *srpskohrvatski jezik*, što je u priručniku obrazloženo sljedećim riječima: »To da se, i pored svih dešavanja na političkoj ravni, ovdje govori o leksikonu srpskohrvatskog jezika nije niti nepoznavanje novih prilika, niti pokušaj njihovog negiranja. Radi se, jednostavno, o dosljednoj primjeni jasno definisanih jezikoslovnih kriterijuma, neprekidanju veze sa istraživačkom tradicijom, te očuvanju profesionalnog integriteta. Pa ako je politička volja jedini relevantan argumentat za rješavanje pitanja: srpskohrvatski jedan ili više standardnih jezika, mora se uzeti u obzir da jedna politička volja ne može biti a priori više vrijedna od druge a okrenutost lingvističkim argumentima shvatiti kao jedan vid političke volje« (str. 85).

Šipkin priručnik obuhvaća 245 stranica, a sastoji se od devet ujednačeno strukturiranih poglavlja. Na početku svakog poglavlja nalazi se pregled njegovog sadržaja, a na kraju poglavlja se uvijek nalazi komentar izbora iz literature i kraći prijedlog vezan za mogućnosti primjene i za daljnja istraživanja. U uvodnom dijelu priručnika (7–9) navedeni su ciljevi knjige, opisana je njena struktura i pristup građi. Cilj priručnika je pružiti koherentan i jednostavan model leksikona, ponuditi nova rješenja pojedinih leksikoloških problema i na jednom mjestu dati uvid u osnovna pitanja i pristupe svih lingvističkih disciplina koje

se bave leksikonom. Knjiga tako koncipirana obraća se lingvistima, studentima filologije i svima drugima koji na bilo koji način imaju dodira s leksikološkim i leksikografskim temama.

Prvo poglavlje (9–21) bavi se temeljnim pojmovima i određenjem leksikologije. Među temeljnim pojmovima prvo se obrađuju pojavni oblici jezika općenito, a zatim se prelazi na plan pojedinačnog (10–11): »Na planu pojedinačnog, u proučavanju srpskohrvatskog jezika, na samom je početku neophodno odrediti da li taj jezik uopšte postoji. Iz više razloga smatramo da se može govoriti o postojanju jednog srpskohrvatskog jezika (i na standardnojezičkom nivou), pa će time biti i određen dalji pristup. Od tih razloga pomenimo dva najvažnija: *strukturne* (nivo razlika među varijetetima koji bi mogli biti proglašeni zasebnim jezicima veoma je nizak, i, što je još važnije, raspoređen u inače nestabilnim slojevima jezičke strukture, mahom u leksici i to onim leksičkim slojevima podložnim variranju i po drugim osnovama osim varijantskog) i *upotrebne* (pojedini oblici iz varijeteta koji bi mogli biti proglašeni zasebnim jezicima mogu se upotrebljavati i upotrebljavaju se u istom tekstu).« Predstavljanje osnovnih pojmova nastavlja se definiranjem leksičke jedinice, leksikona i leksikologije.

Drugo poglavlje (22–39) posvećeno je leksičkoj jedinici. Opisuju se vrste leksičkih jedinica i četiri modela koja leksičkim jedinicama pristupaju kao znakovima. Zatim se prelazi na opis leksičkog značenja, što obuhvaća i najveći dio tog poglavlja. Predstavljene su komponente leksičkog značenja, teorija semantičkih obilježja i teorija prototipova. Govoreći o značenju autor ističe aktualnost pitanja o razgraničenju polisemije i homonimije.

U trećem poglavlju (40–62) govori se o strukturi općeg leksikona. Njegovi elementi dovode se u razne tipove odnosa, kao što su npr. sadržajni odnosi sinonimije i antonimije ili formalni odnosi rimovanja

ili sadržajno-formalni odnosi homonimije i paronimije. Leksikon je promjenjivo stanje: u upotrebu ulaze nove riječi, a neke druge se prestaju koristiti. Zato su u okviru ovog poglavlja prikazani i procesi razvoja leksikona, kakvi su npr. posuđivanje, tvorba, prilagodavanje, usvajanje, oživljavanje, zastarijevanje. Navodeći mogućnosti primjene znanja o strukturi leksikona autor posebno ističe nastavu stranih jezika jer je za učenje stranog jezika izuzetno važno imati pregled leksičkih odnosa kako bi učenik mogao sistematski usvajati riječi.

Četvrti dio (63–80) opisuje upotrebnost svojstva leksičkih jedinica s obzirom na različite tipove raslojavanja: vremensko, teritorijalno, funkcionalno itd. Istraživanja raslojenosti riječi nalaze svoju primjenu prvenstveno u rječnicima i u učenju jezika. Teorija iz tog poglavlja kao i iz prethodnih poglavlja, u kojima se govorilo o općem leksikonu, primijenjena je u petom poglavlju (81–91) na opis srpskohrvatskog leksikona: prikazuju se njegova struktura, upotrebnost svojstva i razvoj. Pritom autor napominje: »Upravo pitanje o tome da li je srpskohrvatski na standardnojezičkom nivou jedan jezik ili se radi o dva zasebna standardna jezika, srpskom i hrvatskom, upućuje i na prvu zanimljivost proučavanja njegovog leksikona [...]. Radi se o *varijantskoj markiranosti* unutar *standardne leksike*. Ne radi se, naravno, o jedinstvenom slučaju: varijantski je raslojena leksika mnogih drugih jezika: engleskog (britanska, američka, australijska varijanta), francuskog (francuska i kvebečka), portugalskog (portugalska i brazilska) i mnogih drugih« (81–82). Narednim poglavljem o mentalnom leksikonu (92–100) zaočružuje se krug tema iz leksikologije, a u sedmom poglavlju (101–132) prikazuju se relativno samostalne leksikološke discipline: frazeologija, etimologija, tvorba, onomastika i terminologija.

U osmom poglavlju (133–147) prelazi se na područje leksikografije, koja se bavi poslovima izrade rječnika i pitanjima veza-

nim uz to. Prvo se govori o tipovima rječnika, a zatim o njihovoj strukturi. Autor ističe važnost leksikografije kao najprimjenjivije grane primijenjene lingvistike: »Svako ko je odlučio da nauči strani jezik, da poboljša izražajne mogućnosti svog vlastitog, da se obavijesti o značenju neke nepoznate riječi, morao je da se susretne sa rječnikom. I najvećem laiku jasno je da bi današnji svijet bez međujezičke komunikacije, a time i rječnika, bio nezamisliv« (146–147). Deveto poglavlje (148–163) pruža uvid u sve važnije rječnike srpskohrvatskog jezika. To je ujedno i kraj tematskog dijela knjige, a nadovezuju se popis literature po poglavljima i kumulativni popis literature (164–206), kratki sažeci na srpskohrvatskom, engleskom i njemačkom jeziku (207–209), rječnik najosnovnijih pojmova (210–212), registar imena i pojmova (213–230) i detaljan sadržaj na njemačkom, engleskom i srpskohrvatskom jeziku (231–245).

U zaključnoj ocjeni knjige može se reći da joj je jedina mana veći broj tiskarskih grešaka, zatim to što na nekoliko mjesta nije navedena godina unutar bibliografske jedinice i što je izostavljena čitava bibliografska jedinica u popisu literature iako je na nju upućeno u tekstu. Pri iščitavanju priručnika pozitivno upada u oči autorovo znalačko korištenje mnoštva literature na raznim zapadnoevropskim i slavenskim jezicima. Posebno praktično za čitatelje je što se u svakom poglavlju daje komentar izbora iz literature. O autorovoj upućenosti svjedoči i obim kumulativnog popisa literature. Doduše, u njemu je mogla biti spomenuta i knjiga Volkera Bockholta *Sprachmaterialkonzeptionen und ihre Realisierung in der kroatischen und serbischen Lexikographie* objavljena 1990. u Essenu jer se najdirektnije bavi temom kojoj je posvećen dio Šipkinog priručnika. Još jedna novina naspram dosad korištenih leksikoloških udžbenika je u tome što svako poglavlje sadrži tekst o mogućnostima primjene i daljnjih istraživanja. Time

Šipka za svako tematsko područje nudi ideje koje se mogu praktično primijeniti. Neki korisnici priručnika će baš od toga posebno profitirati, prvenstveno profesionalni lingvisti, profesori i učitelji. Kao cjelina, priručnik pruža dobar, pregledan i razumljiv uvid u osnovne pojmove, teme i probleme leksikologije i leksikografije. Sto-

ga će dobro doći filozofima i studentima filologije, a i svima onima koji se iz bilo kakvih razloga zanimaju za leksikologiju ili za pitanja vezana uz nastanak i izradu rječnika.

SNJEŽANA KORDIĆ